

УДК 911.5/9

СТРУКТУРА ЛІСОВОГО ФОНДУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛ. ТА СПОСОБИ ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ

Л. Митро

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, 79000, м. Львів, Україна*

Проаналізовано лісовий фонд Закарпатської обл. та його особливості. Оцінено сучасний стан лісових ресурсів. Наголошено, зокрема, на значній ролі лісів регіону у сфері заповідання та екологічної безпеки, значенні лісозаготівельної і лісопромислової діяльності для економіки заліснених територій. Обґрунтовано заходи з удосконалення ринкових механізмів регулювання лісової галузі.

Ключові слова: лісовий фонд, лісистість, лісокористувачі, лісові ресурси, природно-заповідний фонд.

Лісом укрита більша частина площі Закарпаття, тому питанню лісових ресурсів відводять головну роль у господарстві області. Ліси є важливими не лише в економіці краю, вони виконують водозахисну, водо- і кліматорегулювальну функцію, мають міжнародне значення для розвитку туризму та рекреації. Тому вивчення структури лісового фонду Закарпаття дуже актуальне.

Лісове господарство та суміжні з ним галузі промислового виробництва, розвиток яких у Закарпатській обл. значно пов'язаний з наявністю значного лісоресурсного потенціалу, традиційно посідають провідне місце в економіці та сфері зайнятості регіону.

За площею лісового фонду Закарпаття входить до першої п'ятірки серед областей України, а за лісистістю і запасами деревини займає перше місце. Ліси на території області є одним з основних природних ресурсів. Понад 80 % лісів розміщено у гірській місцевості. Загальна площа лісового фонду, що закріплена за постійними лісокористувачами, становить 724,0 тис. га, (56,8 %), у тому числі земель, укритих лісовою рослинністю, – 657,5 тис. га (51,6 %) (табл. 1). Загальні запаси деревини в області оцінюють у кількості 207,5 млн м³ або близько 11 % від загальних запасів деревини в Україні. Середній запас деревини на гектарі становить 358 м³ за середнього по Україні 237 м³. Середній річний приріст – 5,0 м³/га за середнього по Україні 3,8 м³/га. За породним складом у лісах твердолисті види становлять 66,8 %, у тім числі бук – 57,2 %, дуб – 7,5, хвойні види – 27,9 %, у тім числі смерека – 26,4 %, м'яколисті – 2,1, у тім числі береза – 1,2 %. Загальний запас деревини у лісах області – 207,5 млн м³, щорічна розрахункова лісосіка головного користування – 574,8 тис. м³, або 0,28 % від загального запасу стовбурної деревини.

Розподіл загальної площі лісового фонду між постійними лісокористувачами наведено в табл. 2.

У насадженнях лісового фонду державних лісових підприємств в області, що входять до системи Держлісагенції України, середній запас ростучого лісу на 1 га сягає 358 м³ з коливанням від 20–100 м³ у молодняках, 100–300 м³ у середньовікових до 300–

500 м³ і більше в пристигаючих, стиглих і перестійних насадженнях. Окремі деревостани мають запас 1 000 м³ і більше на 1 га. За оцінками експертів, у тому числі міжнародних, закарпатські ліси вважають найпродуктивнішими не тільки в Карпатському регіоні, а й у Європі.

Таблиця 1

Землі лісогосподарського призначення в Закарпатській обл. станом на 1 січня 2012 р.;
(за даними Держуправління охорони навколишнього середовища в Закарпатській обл.)

Категорія земель	Одиниця вимірювання	Кількість
Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	724,047
Площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств	тис. га	512,8
Площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	86,2
Площа земель лісогосподарського призначення, що не надана у користування	тис. га	129,0
Площа земель лісогосподарського призначення, укрита лісовою рослинністю	тис. га	658,0
Загальний запас деревини за звітний період	тис. м ³	207500,0
Запас деревини в розрахунку на 1 га земель лісогосподарського призначення	м ³	349,0
Площа лісів у розрахунку на особу	га	0,54
Запас деревини у розрахунку на особу	м ³	157,4
Лісистість регіону	%	57,6

Таблиця 2

Розподіл площ земель лісогосподарського призначення у Закарпатській обл. за найбільшими лісокористувачами станом на 1 січня 2012 р. ;
(за даними Головного управління Держкомзему у Закарпатській обл.)

Лісокористувач	Загальна площа лісів, тис. га	% від загальної площі області
Лісогосподарські підприємства обласного управління лісового господарства (Держлісагенція України)	495,7	72,6 %
Підприємства об'єднання "Закарпатгазоліс" (Міністерство аграрної політики України)	86,155	12,6 %
Об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (Міністерство екології і природних ресурсів України)	71,1	10,4 %
Ужгородське військове лісництво (Міністерство оборони України)	9,81	1,4 %
Закарпатський лісотехнічний коледж при НЛТУ України (Міністерство освіти України)	3,6	0,5 %
Іршавський лісгосп ДП "Агроспецсервіс" (Міністерство аграрної політики України)	15,97	2,3 %
Усього земель лісогосподарського призначення	682,335	100,00

Веденням лісового господарства в області займаються 18 державних лісогосподарських підприємств Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства Держлісагенції України; 8 державних спеціалізованих лісових господарств

ДСЛАП “Закарпатгроліс”, Карпатський біосферний заповідник, національні природні парки Ужанський і “Синевир”, філія № 1 “Іршавський лісгосп” ДП “Агроспецсервіс”, Ужгородський військовий лісгосп, Липчанське навчально-виробниче лісництво. Крім того, ліси та інші лісовкриті площі земель запасу сільських рад становлять 29,9 тис. га. У сучасних умовах доцільне збереження структури розподілу земель лісового фонду за відомчою підпорядкованістю.

Пріоритетним напрямом діяльності лісового господарства Закарпатської обл. є нарощування лісосировинного і природоохоронного потенціалу державного лісового фонду та лісів інших лісокористувачів завдяки створенню нових високопродуктивних насаджень у лісовому фонді та захисних лісових насаджень на непридатних для сільськогосподарського користування землях із метою поступового доведення лісистості області до оптимальної.

Заходи щодо створення захисних лісових насаджень, спрямовані на охорону навколишнього середовища, подолання основних дестабілізуючих чинників екологічної ситуації – ерозії ґрунтів та виснаження річок, заплановані “Першочерговими заходами щодо створення захисних лісових насаджень на неугіддях та в басейнах річок”, що затверджені Постановою Кабінету Міністрів від 28 лютого 2001 р. №189 і є складовою частиною Державної програми “Ліси України”.

Динаміка лісовідновлення та створення захисних лісонасаджень у Закарпатській обл. з 2000 до 2008 р. мала тенденцію до збільшення: 2 305,1 га у 2000 р., 2 955,0 га у 2008 р. З 2008 р. простежується спад обсягів лісовідновлення (2 152,0 га у 2011 р.). За даними Головного управління Держкомзему у Закарпатській обл. станом на 1 січня 2012 р., згідно з формою 6-ЗЕМ, площа земель полезахисних лісових смуг в області становить 113,14 га. Створення нових полезахисних лісових смуг не передбачено.

Таблиця 3
Розподіл лісового фонду Закарпатської обл. у розрізі адміністративних районів (за даними обліку лісового фонду станом на 1 січня 2011 р.)

Район, місто	Загальна площа, км ²	Площа лісів, тис. га			Лісистість, %
		держкомлісгосп	інші відомства	разом	
Берегівський	654,3	6,5	1,8	8,3	12,7
Великобerezнянський	809,9	27,4	22,6	50,0	61,8
Виноградівський	696,1	8,0	2,8	10,8	15,6
Воловецький	543,9	25,2	6,8	32,0	58,9
Іршавський	944,5	32,1	17,4	49,5	52,4
Міжгірський	1165,5	29,2	43,0	72,2	62,0
Мукачівський	998,2	25,7	4,7	30,4	30,4
Перечинський	631,3	30,0	10,3	40,3	63,9
Рахівський	1892,1	110,5	25,1	135,6	71,6
Свалявський	673,0	36,5	8,3	44,8	66,7
Тячівський	1817,5	73,7	35,9	109,6	60,3
Ужгородський	869,7	13,7	8,9	22,6	26,0
Хустський	996,7	31,2	15,0	46,2	46,3
м. Мукачеве	27,9	-	0,1	0,1	4,2
м. Ужгород	31,6	0,2	0,1	0,3	9,1
Усього по області	12752,2	449,9	202,8	652,7	51,2

З табл. 3 бачимо, що лісові масиви на території області розташовані головню в гірській частині, на яку припадає понад 80 % території. Середня лісистість області – 51,2 %, і коливається від 12,7 % у Берегівському р-ні до 71,6 % у Рахівському.

Лісові ресурси Закарпаття представлені у вигляді деревини, заготівля якої нормативно дозволена в обсязі 1,3 млн м³ щорічно з усіх видів рубок. Крім задоволення потреб господарства в деревині й продукції побічних лісових користувань, лісові насадження мають важливе природоохоронне і рекреаційне значення. Лісові масиви регулюють поверхневий стік, захищають ґрунти від ерозії, а водні джерела від замулення та забруднення, попереджають утворення селевих потоків, зсувів ґрунтів. Захисні функції лісів передбачають позитивний вплив на клімат, гідрологічний режим рік і прилеглих територій, оптимізують кліматичні чинники.

Особливим призначенням лісів області є їхня рекреаційна і лікувально-оздоровча функції. Чудові гірські краєвиди з безліччю гірських потоків, чисте повітря і вода, наявність численних мінеральних джерел, географічне розташування приваблювали в Закарпаття туристів з усіх кінців світу.

Від загальної площі лісів близько 48 % – експлуатаційні, решту території займають ліси природоохоронного призначення, захисні ліси і рекреаційно-оздоровчі ліси.

Згідно з реєстром, природно-заповідний фонд (ПЗФ) Закарпатської обл. станом на 1 січня 2008 р. становив 159 604,3 га. Найбільшими територіями ПЗФ загальнодержавного значення є Карпатський біосферний заповідник (53 630 га із землями без вилучення у постійних лісокористувачів), Національний природний парк “Синевир” (40 696 га), Ужанський національний природний парк (39 158 га із землями без вилучення у постійних лісокористувачів).

Лісові багатства краю нині використовують незначно. Лісозаготівлі скоротилися майже наполовину від нормативних обсягів, нема сучасних технологій з переробки дикорослих плодів, ягід, грибів та лікарської сировини, не досягла належного рівня туристична індустрія.

Для розвитку лісового господарства області найбільше значення мають такі показники економічних умов: доступність території для господарського впливу, транспортні умови або густота дорожньої мережі і забезпечення робочою силою. Тепер вважають, що практично недоступних ділянок для транспортування деревини від рубок головного користування в області немає, за умови використання канатних лісотransпортних установок у випадках, коли нема дорожньої мережі.

Однак недостатня кількість або відсутність канатних лісотransпортних установок у лісових підприємствах створює проблему в освоєнні лісосічного фонду, а також у транспортуванні деревини від проріджувань, прохідних і санітарних рубок. Деревина від освітлень і прочищень (хворост, хмиз) не знаходить збуту, її залишають на перегнивання в місцях рубок.

Ліси Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства приведені лісовпорядкуванням у відповідність до “Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок”, який затверджений постановою Кабінету Міністрів від 16 травня 2007 р. № 733. Цей порядок визначає єдині вимоги до поділу лісів на категорії, умови та ознаки віднесення їх до таких категорій, а також виділення особливо захисних лісових ділянок з режимом обмеженого лісокористування.

Залежно від основних виконуваних функцій ліси поділяють на такі категорії: ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення; рекреаційно-оздоровчі ліси; захисні ліси; експлуатаційні ліси (табл. 4).

Отже, Закарпаття є найбільш лісистим регіоном України. Має вигідне геополітичне розташування на перехресті міжнародних транспортних шляхів, що сприяє розвитку економічного співробітництва. Однак особливістю лісів Закарпаття є також те, що вони гірські й останнім часом постало надзвичайно важливе питання щодо постійності виконання лісовими насадженнями їхніх природоохоронних функцій. Проте засади сталого розвитку, які впроваджують у лісовому господарстві області, передбачають не тільки безперервне та невиснажливе лісокористування, яке в області практикують давно, а й нарощення і використання екологічного потенціалу. Тобто впровадження засад сталого розвитку відбувається як у ресурсному, так і в екологічному аспектах.

Таблиця 4
Розподіл загальної площі лісового фонду Закарпатської ОУЛМГ за категоріями лісів станом на 1 січня 2008 р.

Категорії лісів	Загальна площа, тис. га	%
1. Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення:		
1.1. Заповідники біосферні	18,0	3,6
1.2. Пам'ятки природи	0,4	0,1
1.3. Заповідні лісові урочища	1,1	0,2
1.4. Національні природні парки	9,9	1,9
1.5. Регіональні ландшафтні парки	5,8	1,2
1.6. Заказники	13,5	2,7
1.7. Ліси наукового призначення, включаючи генетичні резерви	0,2	0,1
Разом	48,9	9,8
2. Рекреаційно-оздоровчі ліси:		
2.1. Ліси у межах населених пунктів	0,2	0,1
2.2. Ліси першої і другої зон округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій і курортів	12,5	2,5
2.3. Лісопаркова частина лісів зелених зон	30,9	6,2
2.4. Лісогосподарська частина лісів зелених зон	15,9	3,2
Разом	59,5	12,0
3. Захисні ліси:		
3.1. Протиерозійні ліси	92,2	18,6
3.2. Ліси уздовж берегів річок	52,7	10,7
3.3. Ліси уздовж смуг відведення залізниць	1,8	0,4
3.4. Ліси уздовж смуг відведення автомобільних доріг	0,4	0,1
3.5. Інші захисні ліси, байрачні	3,2	0,6
Разом	150,3	30,4
4. Експлуатаційні ліси	237,1	47,8
Усього	495,8	100

Основні засади стратегічних підходів до господарювання в лісах краю спрямовані на збільшення площ лісів, підвищення їхньої продуктивності та екологічного потенціалу. Зокрема, лісовий фонд державних підприємств лісових, лісомисливських та лісових дослідних підприємств представлений найпродуктивнішими в Карпатському регіоні деревостанами. Це свідчить про позитивну динаміку лісового фонду і дотримання основного принципу ведення лісового господарства – безперервного і невиснажливого використання лісових ресурсів.

Для підвищення ролі лісів Закарпаття та комплексного їх використання в господарстві необхідно удосконалювати техніку, підвищувати рівень виробництва, розробляти системи господарства з урахуванням природних умов. Лісогосподарською основою рубок мають бути постійне і безперервне зростання лісу, збереження та підвищення його корисних властивостей, регульоване користування лісом і його побічними продуктами, підвищення біологічної стійкості та продуктивності насаджень. Тому на особливу увагу заслуговують поступові й вибіркові рубки, що дають змогу повніше використати природу лісу, підвищити його захисні функції.

Площа лісів регіону становить 724,0 тис. га. За запасами деревини – 205,7 млн м³ – область посідає друге місце в Україні. Породний склад лісів представлений буком, ялиною, ялицею, дубом, явором, ясенем. Щорічна заготівля деревини становить понад 1 млн м³. Закарпаття займає третє місце в Україні за площею лісів після Житомирської і Рівненської областей, будучи водночас найбільш лісною областю держави. На особу тут припадає 0,53 га лісів, 185 м³ деревної маси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бойко Я. М.* Механізм розвитку лісового господарства Закарпатської області: моногр. / Я. М. Бойко, І. В. Орос. – Мукачеве : Карпатська вежа, 2011. – 184 с.
2. Екологічний паспорт Закарпатської області. [Електронний ресурс]. – Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА. – 2009. – Режим доступу : http://ecozakarp.at.gov.ua/?page_id=308.
3. Основні положення організації і розвитку лісового господарства Закарпатського обласного управління лісового і мисливського господарства Закарпатської обл. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2009.
4. *Поп С. С.* Природні ресурси Закарпаття. – 3-є вид., допов. / С. С. Поп. – Ужгород : Карпати, 2009. – 340 с.
5. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Закарпатській області в 2009 році. [Електронний ресурс]. – Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА. – 2009. – Режим доступу : http://ecozakarp.at.gov.ua/?page_id=308.
6. Статистичний щорічник Закарпатської обл. за 2010 рік. Головне управління статистики в Закарпатській області. – Ужгород, 2011. – 560 с.

Стаття: надійшла до редакції 18.04.2013

доопрацьована 16.06.2013

прийнята до друку 12.07.2013

**STRUCTURE OF FOREST FUND TRANSCARPATHIAN REGION
AND THROUGH ITS OPTIMIZATION****L. Mytro***Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenka Str., 41, Lviv, 79000, Ukraine*

The paper explores the forest fund Transcarpathia and its features. The estimation of the current state of forest resources. Emphasized particularly significant role in the region's forest conservation and environmental safety, the value of forestry and forestry activities to the economy of forested areas. Reasonable steps to improve market mechanisms to regulate timber.

Key words: forest fund, users of forest fund, secular frame, species composition, complexity of forestations.

**СТРУКТУРА ЛЕСНОГО ФОНДА ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ.
И ПУТИ ЕЕ УЛУЧШЕНИЯ****Л. Мытро***Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. П. Дорошенко, 41, г. Львов, 79000, Украина*

Проанализировано лесной фонд Закарпатской обл. и его особенности. Оценено современное состояние лесных ресурсов. Подчеркнуто, в частности, значительную роль лесов региона в сфере заповедника и экологической безопасности, значение лесозаготовительной и лесопромышленной деятельности для экономики лесистых территорий. Обосновано меры по совершенствованию рыночных механизмов регулирования лесной отрасли.

Ключевые слова: лесной фонд, лесопользователи, лесные ресурсы, природно-заповедный фонд.